

Підставою для законного залучення особи до відповідальності є необхідність вважати її суб'єктом виду правопорушень. Однією з вимог вважається досягнення суб'єктом правопорушення певного віку.

Сьогодні ми поговоримо про різні види протиправної поведінки, а також про окремі види юридичної відповідальності неповнолітніх. В правовій термінології існує поняття «правова та протиправна поведінка». Багатозначність поняття "поведінка" в суспільних науках значною мірою позначилася на його тлумаченні у правознавстві. Між іншим, правова наука і практика правового регулювання відносять до поведінки тільки ту людську активність, яка характеризується певними соціальними і юридичними ознаками. Розглянемо особливості правової поведінки.

Основними рисами правової поведінки є:

- а) соціальна значущість;
- б) вираженість зовні у формі діяння (дії чи бездіяльності);
- в) свідомо-вольовий характер;
- г) регламентованість правовими нормами;
- д) властивість зумовлювати юридичні наслідки.

Оскільки правова поведінка здійснюється суб'єктами, то вони повинні адекватно усвідомлювати обставини, характер поведінки і мати можливість здійснювати свою волю, скеровувати свої вчинки.

З формально-юридичної точки зору соціальна поведінка є правовою у випадку, коли вона регламентується нормами права. Умови і ознаки правових вчинків можуть бути прямо описані в текстах правових документів, або в останніх передбачено якісь інші заходи щодо моделювання правової поведінки.

Властивість правової поведінки впливати на стан суспільних відносин пов'язана не тільки з соціальною значущістю, але й особовим сенсом — реалізацією суб'єктами своїх інтересів. Тому правова поведінка тягне за собою для них певні юридичні наслідки. Однією з найважливіших форм правових наслідків є реакція держави на результати правової поведінки у вигляді заохочення, стимулювання, охорони соціально-корисних вчинків чи застосування заходів юридичної відповідальності за шкідливі дії.

Правова поведінка є одним із видів юридичних фактів, тих конкретних життєвих обставин, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення правових відносин. У цьому випадку правова поведінка розглядається як підвалини зміни стану правовідносин, як конкретні життєві обставини, виникнення яких залежить від волі людей і які описані в гіпотезах правових норм. Правова поведінка за своєю внутрішньою структурою складається з певних дій, в яких зовні виявляється ставлення суб'єкта до інших суб'єктів права. Правовий вчинок є елементом правової поведінки.

Слід зазначити, що в нормах права, як правило, моделюється не правова поведінка в цілому, а її елементи — правові вчинки.

Правомірна поведінка, на відміну від протиправної, характеризується соціальною корисністю, відповідністю моделям, відображення у правових нормах, позитивними юридичними наслідками. Що ж собою являє протиправна поведінка?

Протиправна поведінка як вид правової поведінки є антиподом правомірної поведінки. Насамперед, слід зазначити, що протиправна поведінка здійснюється у сфері права, але, на відміну від правомірної поведінки, вона є не формою свободи, а формою несвободи чи свавілля. Протиправна поведінка, оскільки вона має антиправову природу, входить до механізму правового регулювання тільки як юридичний факт, тобто як конкретна обставина, що є однією з причин виникнення охоронних правовідносин.

З точки зору теорії юридичних фактів протиправна поведінка відноситься до суспільно-шкідливих (небезпечних) життєвих обставин, їх шкідливість виявляється у тому, що вони спроможні здійснити такі зміни в функціонуванні суспільних відносин, які не відповідають соціальному прогресу, нормальним умовам існування людини і суспільства. Якщо ми говоримо про протиправну поведінку, маємо факт правопорушення, а з правопорушень – відповідальність.

Кримінальна відповідальність — це обов'язок особи дати звіт про свої дії уповноваженим на те державним органам (*зізнання попереднього розслідування прокуратури, суду*), а також перетерпіти певні обмеження, страждання, відчути примусову дію кримінального закону. Частиною кримінальної відповідальності є застосування покарання щодо винного. Кримінальна відповідальність, як і кожний вид юридичної відповідальності, ґрунтується на конституційному принципі законності. Це означає, що кримінальній відповідальності і покаранню підлягає лише особа, винна у вчиненні злочину. Що таке злочин? **Злочин** — це суспільно небезпечне діяння, виявлене або в дії, або у бездіяльності. Злочин полягає в активних діях (*крадіжка чужих речей, вчинення тілесних ушкоджень іншим людям*).

— Як же бути, коли вчинено злочин?

Повідомлення про злочин є важливою умовою боротьби зі злочинністю і засобом запобігання їй, свідчить про громадську зрілість людини. Воно не має нічого спільного з таким негативним явищем, як наклеп. Ябіда ніколи не виступить відкрито проти недоліків, а таємно обговорюватиме їх за спиною своїх товаришів.

Якщо людина напевно знає про підготовлений або вчинений злочин, повідомити про який зобов'язує закон, але все-таки не виконує цього обов'язку, вона підлягає кримінальній відповідальності. У кримінальному праві неповнолітніми вважаються особи віком до 18 років. За загальними засобами кримінальна відповідальність настає з шістнадцяти років, а за окремі види злочинів – з 14 років. З чотирнадцяти років кримінальна відповідальність настає: за всі види вбивства; умисне заподіяння тілесних ушкоджень що спричинили розлад здоров'я; зґвалтування; крадіжку, грабіж, розбій; злісне й особливо злісне хуліганство; умисне знищення або пошкодження державного майна, що спричинило до тяжких наслідків; умисне вчинення дій, що можуть призвести до аварії поїзда. Кримінальна відповідальність для неповнолітніх, що досягли 14 або 16 років настає з нуля доби, наступної за днем народження. Якщо до моменту вчинення злочину особа не досягла встановленого законодавством віку відповідальності за певний злочин, вона або взагалі не підлягає кримінальній відповідальності, або буде звинувачена у скоєнні іншого злочину.

Для неповнолітніх, що не досягли 18 років, закон передбачає кілька положень, що пом'якшують їх відповідальність порівняно з відповідальністю дорослих злочинців. Позбавлення волі неповнолітньому може бути призначене на термін не більше 10 років, якщо в конкретній статті особливої частини Кримінального кодексу України за скоєння злочину передбачено суворіше покарання. Факт неповноліття винного повинен розглядатися судом як обставина, що відтягує (полегшує) вину. Для неповнолітніх злочинців передбачені м'якші порівняно з дорослими злочинцями умови для умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. У разі здійснення неповнолітнім злочину, що не має великої суспільної небезпеки, а також якщо неповнолітній зробив суспільно небезпечне діяння, але не досяг віку кримінальної відповідальності (14 років), до нього можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру до яких належать:

- ✓ Зобов'язання привселюдно чи в іншій формі вибачитись перед потерпілим;
- ✓ Попередження;
- ✓ Передання неповнолітнього під нагляд батькам чи особам що їх замінюють, або під нагляд педагогічного чи трудового колективу з його згоди, а також окремим громадянам на їх особисте прохання;
- ✓ Покладання на неповнолітнього, який досяг 15 років і має майно чи заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяний збиток;
- ✓ Направлення неповнолітнього у спеціальну навчально-виховну установу для дітей і підлітків до його виправлення, але щонайбільше на 3 роки.

Останній захід є найбільш суворим. Він здійснюється примусово незалежно від бажання неповнолітнього. До навчально-виховних установ належать загальноосвітні школи спеціального призначення (для правопорушників віком 11-14 років) і професійні училища соціальної реабілітації (віком від 14-18 р.). Доцільно зауважити, що примусові заходи виховного характеру не є покаранням і не спричиняють характерних для покарання негативних наслідків, насамперед судимості. Але якщо ці заходи не мали на порушника належного впливу, суд може вжити до нього суворіші примусові заходи аж до направлення у спеціальні заклади чи засудити до передбаченого законодавством покарання. В адміністративному праві юридична відповідальність настає з 16 років. Справа про адміністративні правопорушення неповнолітніх уповноважені розглядати комісії у справах неповнолітніх при виконавчих комітетах місцевих рад. Справи про адміністративні правопорушення, які розглядаються комісіями поділяються на три основні групи:

- ✓ Справи про суспільно небезпечні дії, вчинені особами до досягнення ними 16 років (за них відповідають батьки);
- ✓ Правопорушення, скоєні особами віком 16-18 років;
- ✓ Скоєння дрібного розкрадання державного або громадського майна, дрібного порушення правил користування дорожнім рухом. Ця група справ розглядається комісією лише тоді, коли вони передаються їм органами внутрішніх справ або судами. Якщо такі правопорушення вчиняють неповнолітні віком до 16 років відповідальність за них несуть родичі.

До окремої групи належать справи про інші антигромадські вчинки неповнолітніх, які не вважаються адміністративними правопорушеннями, однак свідчать про певні відхилення від нормального розвитку підлітка, наприклад неналежна поведінка у навчальному закладі, на вулиці, ранні статеві зв'язки, захоплення іграми, що свідчить про звички, які з часом можуть призвести до злочину.

Кодекс про адміністративні правопорушення передбачає для неповнолітніх поблажливіший режим застосування стягнень порівняно з дорослими правопорушниками. Зокрема, до неповнолітнього не може бути застосований адміністративний арешт.

Крім того, за здійснення правопорушень до неповнолітнього у віці 16-18 років замість стягнень можуть бути застосовані такі заходи впливу:

- ✓ Зобов'язання публічно вибачитись перед потерпілим;
- ✓ Попередження;
- ✓ Оголошення догани або суворої догани;
- ✓ Покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодувати заподіяні збитки, якщо він має самостійний заробіток;
- ✓ Накладення на неповнолітнього. Який має заробіток, штрафу;
- ✓ Передання під нагляд батьків, або осіб, які їх замінюють.

Поряд з цим відповідні комісії можуть застосувати примусові заходи виховного характеру, які вважаються доволі суровими, - це направлення у спеціалізовані навчальні заклади. Як свідчить практики, найчастіше комісії у справах неповнолітніх розглядають такі справи: дрібне розкрадання державного майна, побиття скла в автомашині, псування телефонів-автоматів, розпиття спиртних напоїв у громадських місцях або поява в них у нетверезому стані, азартні ігри (в рулетку, карти). Цивільно-правова відповідальність настає з п'ятнадцятирічного віку. Якщо заподіяв неповнолітній що не досяг 15 років, то майнову відповідальність несуть його батьки чи опікун, але тільки тоді, коли заподіяний неповнолітнім збиток виявився результатом нездійснення за ним контролю, неналежного виховання, неправильне застосування до нього своїх прав. Якщо неповнолітній, який не досяг 15 років, заподіяв шкоду в той час, коли перебував під наглядом навчального, виховного чи лікувального закладу, то вони несуть відповідальність, але тільки тоді, коли збиток був заподіяний внаслідок нездійснення чи неналежного здійснення контролю за неповнолітнім під час перебування його під наглядом певного закладу. У віці 15-18 років неповнолітній відповідає за заподіяний ним збиток на загальних засадах, тобто відшкодовує його самостійно. Але якщо у неповнолітнього немає майна чи роботи, достатньої для відшкодування заподіяної шкоди то за нього не роблять батьки чи опікуни. Але вони несуть майнову відповідальність за шкоду, заподіяну їх неповнолітньою дитиною, тоді коли ця шкода є результатом їх протиправної поведінки, тобто провина полягає в тому, що вони не виконували своїх обов'язків, щодо виховання дітей. При цьому до відповідальності залучаються як батько так і мати, навіть якщо шлюб між ними розірваний, оскільки вони мають рівні права й обов'язки щодо своїх дітей.

Відповідальність батьків за своїх неповнолітніх дітей віком 15-18 років має субсидіарний характер. Наприклад якщо мати виплатила більшу частину за заподіяну шкоду, то батько покриває відсутню частину, але потім мати має право зажадати від батька повернути їй частину, витрачену нею, щоб їх частки виплати були порівну. Обов'язок батьків відшкодувати заподіяну неповнолітнім шкоду припиняється після досягнення ним повноліття (віку 18 років) а також якщо в нього до 18 років з'являються майно чи заробіток, достатній, щоб відшкодувати збиток. Доречно зауважити, що батьки чи опікуни, навчальні, виховні або лікувальні заклади, що відшкодували заподіяний неповнолітнім збиток, не мають права регресу до цих осіб.